

MINISTRI KÄSKKIRI

Tallinn

29.05.2026 nr 85

Kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamine

Muinsuskaitseaduse § 19 lg 1 alusel:

- 1. Tunnistan kultuurimälestiseks (kinnismälestiseks) Pärnu maakonnas Lääneranna vallas Valuste külas Sipa-Pargi (KÜ 43001:001:1549) kinnistul paikneva kalmistu mälestise liigiga „arheoloogiamälestis“ ja nimetusega Kalmistu.**
- 2. Kehtestan mälestise Kalmistu piiri vastavalt kaardile käskkirja lisas 1.**

Muinsuskaitseametil kanda mälestise ja kaitsevööndi andmed kultuurimälestiste registrisse ja riigi maakatastrisse ning teha käskkiri teatavaks menetlusosalistele.

Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lg 1 kohaselt võib käskkirja peale esitada kaebuse halduskohtusse 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates.

1. Asjaolud

- 1.1.** Esimesed kalmistule viitavad leiud avastati Valuste külast 1974. aastal, mil küntud põllult leiti 10. sajandi põletusmatuse juurest pärinevaid esemeid: kaelavõru, hoburaudsõlg, odaots, sõrmus ja pronksspiraal¹. Järgnevatel aastatel korjati põllult täiendavaid leide, sh põlenud inimluude kilde ja väiksemaid metallesemeid², mis kinnitasid matusekoha olemasolu. 1998. aastal viidi kalmistu alal otsinguvahendit kasutades läbi uuring, mille käigus tehti kindlaks, et arheoloogiliste leidude tuumikala jääb umbes 50 m läbimõõduga alale³. Eristatud tuumikalal viidi 2000. aastal läbi väiksemahuline arheoloogiline eeluuring⁴, mille raames rajati kolm väikest ja üks suurem kaevand. Uuringu käigus leiti nii põletusmatustele viitavaid luukilde kui ka esemeid: mõõgapideme nupp, käevõru katked, klaashelmes, nuga, pronksspiraalid, naastud, needid ja savinõukillud⁵. Leiumaterjali analüüs näitas, et kalmistu kasutusaeg jääb vahemikku 10.–12. sajand.⁶

¹ Leiud Eesti Ajaloomuuseumis, AM A 479: 1–5.

² AM A 756: 1–5.

³ Mandel, M. 2022. Läänemaa muinasajast Lihula keskaega. Arheoloogiline uurimise lugu, lk 187.

⁴ Mandel, M. 2001. Aruanne proovikaevamistest Läänemaa kalmetel 2000. aastal (käsikiri TÜ arheoloogiakabineti arhiivis); Mandel, M. 2001. *Die Ausgrabungen in Läänemaa im Jahre 2000*. – AVE 2000, 80–83.

⁵ AM A 943.

⁶ Mandel, M. 2003. Läänemaa 5.–13. sajandi kalmed. Töid ajaloo radadelt 5, Tallinn 2003, 109–110.

- 1.2. 2000. aastal koostas arheoloog Mati Mandel ala kaitse alla võtmise ettepaneku⁷, milles kirjeldab maa-aluse kalmistu paiknemist kõrgel ja lagedal ida suunas madalduval söödimaal, loodusliku seljandiku põhjanõlval⁸. Seljandiku lael paiknevad Sipa-Mihkli talu (endise Sipa karjamõisa) hooned, millest kalmistu jääb põhja ja kirde suunas. Ettepanek oli võtta riikliku kaitse alla 100 m läbimõõduga ala. Ala läänepiiriks on Tallinn–Virtsu maanteelt Sipa külla viiv talutee, idapiir asub sellest taluteest 100 m ida pool, lõunapiiriks on kivi- ja risuhunnik talutee idaservas ning põhjapiir paikneb kivi- ja risuhunnikust 100 m põhja pool. Ettepanekus rõhutati, et ilma täiendavate arheoloogiliste uuringuteta on mälestise piiride määramine keeruline ning hilisemas suhtluses on Mandel öelnud⁹, et matuseala põhjapoolne piir võib ulatuda ka üle vana Virtsu-Lihula maantee, mis jäi tänapäevase Sipa-Pargi (KÜ 43001:001:1549) kinnistu põhjapiirile.
- 1.3. 2025. aasta kevadel kavandati kalmistu alale, Sipa-Pargi kinnistule rajada kuni 200MW nimivõimsusega akupark¹⁰. Töödega seoses planeeriti kalmistu alal mitmesuguseid pinnaseteid: müratõkkevalli ja kõrghaljastuse rajamine, juurdepääsutee ja akupankade alusel maa-alal pinnase koorimine, elektrikaablite rajamine jmt.
- 1.4. 21.05.2025 kehtestati Muinsuskaitseameti käskkirjaga nr 1-1/14 kalmistu alale ajutine kaitse (kultuurimälestiste registri nr AK29946). Käskkirjast teavitati ajutise kaitse alale jäävate kinnistute omanikke ja Lääneranna Vallavalitsust.
- 1.5. 27.–29.05.2025 viisid Muinasprojekt OÜ arheoloogid Ants Kraut ja Mati Mandel Sipa-Pargi kinnistul läbi arheoloogilised eeluuringud¹¹. Uuringute käigus rajati 72 prooviurfi ja 2 proovitransheed ning tuvastati üks algses kohas säilinud põletamata luudega matus koos väheste põletatud luudega. Samuti koguti kinnistu kesk- ja lõunaosas künnikihist põletatud inimluude fragmente. Uuringualalt leiti kokku 17 irdleidu (sh pronkskett, naastud, raudnuga, käevõru ja sõle katked, kaaluviht, savinõukillud, luukamm), mis pärinesid valdavalt 11.–12. sajandist¹². Arheoloogiliste eeluuringute tulemusena tehti kindlaks Sipa-Pargi kinnistu lõunaossa jääva maa-aluse kalmistu tuumikala ning eristati kalmistu perifeersed alad Sipa-Pargi kinnistu põhja- ja kirdeosas, kuhu soovitati kavandada akupark ja sellega seonduv taristu. Täiendavalt oletasid uurijad, et kalmistu tuumikala võib jätkuda Sipa-Pargi kinnistust lõunasse jäävatel Sipamaa (KÜ 43001:001:1550) ja Sipa (KÜ 41101:002:0268) kinnistutel.
- 1.6. 29.09.–07.10.2025 toimus Sipa-Pargi kinnistu põhja- ja kirdeosas arheoloogiline jälgimine, mida teostasid Muinasprojekt OÜ arheoloogid Ants Kraut ja Mati Mandel¹³. Arheoloogilise uuringu käigus kooriti akupargi ja sellega seonduva taristu maa-alal pinnas kuni loodusliku maapinnatasandini. Kooritud pinnas kanti varasemalt Sipa-Pargi kinnistu lõunapoolsemas osas tuvastatud kalmistu tuumikala kohale, millest omakorda moodustus akuparki lõuna ja lääne poolt piirav müratõkkevall. Uuringute käigus leidis kinnitust, et kalmistu tuumikala Sipa-Pargi kinnistu põhja- ja kirdeosas ei ulatu. Samas leiti segatud künnikihist irdleide, mis on tüüpilised 10.–13. sajandist pärinevatele põletusmatustele.

⁷ Mandel, M. 2000. Valuste (end Sipa) maa-alune kalmistu [29946.pdf](#)

⁸ Täpsustatult on tegu loode-kagu sihilise seljandiku kirdenõlvaga.

⁹ Mati Mandeli e-kiri Muinsuskaitseametile 20.05.2025.

¹⁰ Ehitusregistri projekteerimistingimuste taotlus nr. 2511002/11106 (EHR kood 221483826).

¹¹ Kraut, A. 2025. Arheoloogilise eeluuringu aruanne Pärnu maakonnas Lääneranna vallas Valuste külas maa-alusel kalmistul Sipa-Pargi kinnistul. [UT-1486_Aeelu_2025_KrautA_kalmistu-29946_P2numaa-L22neranna-Valuste_SipaPargi.pdf](#)

¹² AM A 1338.

¹³ Kraut, A. 2025. Arheoloogilised uuringud – kaevetööde arheoloogiline jälgimine Valuste külas Sipa-Pargi kinnistul. [UT-1612_Ajlg_2025_KrautA_klm-29946_P2numaa-Valuste-SipaPargi.pdf](#)

- 1.7. 30.10.–30.11.2025 tegid Muinasprojekt OÜ arheoloogid Ants Kraut ja Mati Mandel kalmistu lõunapoolse ulatuse väljaselgitamiseks täiendavad uuringud ajutise kaitse all olevatel lõunapoolsetel Sipamaa ja Sipa kinnistutel¹⁴. Uuringute käigus rajati kokku 26 proovitransheed, mille tulemustel selgus, et kalmistu tuumikala Sipamaa ja Sipa kinnistutele siiski ei laiene ning jääb tervikuna Sipa-Pargi kinnistule. Aruandes juhitakse tähelepanu, et kalmistu tuumikala Sipa-Pargi kinnistul ulatub nii lääne kui ida osas väljapoole algselt kehtestatud ajutise kaitse ala.
- 1.8. 21.11.2025 pikendas Muinsuskaitseameti peadirektor käskkirjaga nr 1-1/35 maa-ala ajutise kaitse tähtaega veel kuue kuu võrra. Käskkirjast teavitati ajutise kaitse alale jäävate kinnistute omanikke ja Lääneranna Vallavalitsust.
- 1.9. 30.03.2026 saatis Muinsuskaitseamet Sipa-Pargi kinnistu omanikule ja Lääneranna Vallavalitsusele kirja, milles küsiti arvamust kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamise kaalumise kohta. Arvamuste esitamise tähtaeg oli 14 päeva ehk kuni 13.04.2026.
- 1.10. 10.04.2026 vastas Lääneranna Vallavalitsus Muinsuskaitseametile, et neil ei ole kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamise kaalumise kohta märkuseid.
- 1.11. Sipa-Pargi kinnistu omanik mälestiseks tunnistamise menetluse algatamise kaalumise osas arvamust ei avaldanud.
- 1.12. 14.04.2026 otsustas Muinsuskaitseamet algatada kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamise menetluse.
- 1.13. 15.04.2026 teavitas Muinsuskaitseamet menetluse algatamise otsusest ja saatis vastava eelnõu Sipa-Pargi kinnistu omanikule ja Lääneranna Vallavalitsusele tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks. Arvamuste ja vastuväidete esitamise tähtaeg oli 14 päeva ehk kuni 29.04.2026.
- 1.14. Sipa-Pargi kinnistu omanik ja Lääneranna Vallavalitsus eelnõu kohta omapoolseid arvamusi ega ettepanekuid seatud tähtajaks ei esitanud.

2. Mälestise koosseis, piir ja kaitsevöönd

- 2.1. Mälestis koosneb ligi 0,65 ha suurusel alal paiknevast maa-alusest põletusmatustega kalmistust.
- 2.2. Põletusmatustega kalmistu on arheoloogiline matmispaik, kus surnukehi põletati ning põletusjäänused maeti või asetati kindlaks kujunenud rituaalsetel alustel. Sellise kalmistu tunnused on maapinnal või kultuurikihis säilinud põletusjäljed, põlenud luud, tihti ka matuseinventar ning struktuurid, mis kajastavad matmiskombeid ja ühiskondlikke tähendusi.
- 2.3. Kalmistu asub eraomandis oleval ligi 3,2 ha suurusel Sipa-Pargi kinnistul, mille sihtotstarve on tootmismaa 100%.
- 2.4. Mälestise piir on määratud vastavalt väliuuringutel saadud andmetele, arvestades arheoloogiliste leidude ja kalmistu kultuurikihi levikut.
- 2.5. Mälestise piir on toodud käskkirja lisa 1.

Kaitsevöönd

- 2.6. Muinsuskaitseaduse (MuKS) § 14 lõike 1 kohaselt võib kinnismälestise kaitseks kehtestada kaitsevööndi, kaaludes selle vajadust ja ulatust kaitsevööndi eesmärkidest lähtudes.

---

¹⁴ Kraut, A. 2025. Arheoloogilised uuringud Valuste külas Sipamaa, Sipa ja Sipa-Pargi kinnistutel. [UT-1678_Aeelu_2025_krautA_klm-29946_P2numaa-Valuste.pdf](#)

2.7. Kalmistule ei kehtestata kaitsevööndit, kuna 2025. aastal läbi viidud arheoloogiliste eeluringutega on kalmistu kultuurikihi levik võimalikult täpselt välja selgitatud. Ühtlasi on aja jooksul kalmistut ümbritsev keskkond muutunud sel määral, et kaitsevööndi kehtestamine ei ole asjakohane.

3. Riikliku kaitse kriteeriumid

3.1. MuKS § 10 lg 1 kohaselt on riikliku kaitse alla võtmise eeldus, et kultuuriväärtusega asi või maa-ala esindab Eesti ainelise kultuuripärandi väärtuslikumat osa, millel on teaduslik, ajalooline, kunstiline või muu kultuuriväärtus. Riikliku kaitse eelduse hindamisel lähtutakse kultuuriministri 15.05.2019 määruses nr 23 „Mälestise liikide ja muinsuskaitseala riikliku kaitse üldised kriteeriumid ning muinsuskaitsealal asuvate ehitiste väärtusklassid“ (edaspidi määrus) sätestatud kriteeriumitest. Asi või maa-ala võib vastata mitmele, kuid ei pea vastama igale kriteeriumile. Kriteeriumid võivad olla erineva kaaluga.

Üldised kriteeriumid

3.2. Riikliku kaitse üldistest kriteeriumitest vastab mälestis Kalmistu:

3.2.1. originaalsubstantsi säilivuse kriteeriumile (määruse § 2 p 3), kuna kalmistu alal on säilinud arheoloogiline kultuurkiht, sh oma algsel kohal olevad matused ja arheoloogilised leiud, mis pärinevad vahemikust 10.–13. sajand. Arheoloogiliste uuringute tulemusel on selgunud kalmistu tuumikala ning perifeersed servaalad, samuti esineb arheoloogilist kultuurikihti segatud künnikihis.

Arheoloogiamälestise kriteeriumid

3.3. Riikliku kaitse arheoloogiamälestise kriteeriumitest vastab mälestis Kalmistu:

3.3.1. vanuse ja asukoha kriteeriumile (määruse § 4 p 1). Sipa-Pargi kinnistul paiknev maa-alune kalmistu pärineb peaaesjalikult 10.–12. sajandist, samas kui üksikute leidude põhjal ulatub selle kasutusaeg ka 13. sajandisse. Tegemist on Lääne-Eesti muinasaja lõpuperioodile iseloomuliku matmispaigaga, mis paikneb looduslikul seljandikul. Kalmistu paiknemine ajalooliselt sobival maastikuvormil ning selle järjepidev kasutus kinnitavad objekti vastavust vanuse ja asukoha kriteeriumile.

3.3.2. teabe teadusliku väärtuse ja ainulaadsuse kriteeriumile (määruse § 5 p 2), kuna arheoloogiliste uuringute käigus on tuvastatud kalmistu puutumatult säilinud tuumikala ning kogutud on ulatuslikult inimluid ja esemeid, mis pärinevad ühtsest ajalisest kontekstist. Leiumaterjal on mitmekesine (nt sõled, käevõrud, noad, pronksspiraalid, klaashelmed, kaaluvihht, savinõukillud) ning kajastab piirkonna matmiskombestikku ja esemelist kultuuri. Kalmistu tuumikala terviklik säilimine võimaldab rekonstrueerida matmispaiga ruumilist levikut. See annab olulist teavet Lääne-Eesti muinasaja lõpuperioodi matusepraktikate, aga ka kaubandussuhete, tehnoloogiate ja käsitöö, sotsiaalse kihistumise kohta.

3.3.3. silmapaistvuse ja erilise kriteeriumile (määruse § 5 p 3), kuna matusekohas on hoolimata maa-ala põllumajanduslikust kasutusest säilinud nii *in situ* matused kui ka ruumiliselt loetav tuumikala. Selline säilivusaste on Lääne-Eesti põletusmatuste puhul suhteliselt haruldane. Leiumaterjali mitmekesisus ning kalmistu pikaajaline kasutus muudavad selle piirkondlikult

silmapaistvaks objektiks, mis eristub juhuleidudest ja fragmentaarselt säilinud matusepaikadest.

- 3.3.4. kajastumine kirjalikes allikates ja haridusliku väärtuse kriteeriumile (määruse § 5 p 5). Vaatamata kirjalike allikate puudumisele pakub kalmistu olulist materjali Eesti muinasaja lõpuperioodi matmiskombestiku, esemelise kultuuri ja asustuslooliste arengute selgitamiseks. Säilinud matmisstruktuur ja rikkalik leiumaterjal võimaldavad nii teaduslikku kui ka hariduslikku kasutust, sh muuseumiekspositsioonide, õppeprogrammide ja teaduskommunikatsiooni tarbeks. Objekti terviklikkus loob võimaluse tutvustada avalikkusele muinasaja matmistraditsioone ja arheoloogilise pärandi väärtust.
- 3.3.5. säilitatavuse kriteeriumile (määruse § 5 p 6), kuna uuringud on kinnitanud terviklikult säilinud kalmistu tuumikala, mis on selgelt piiritletav. Lisaks algses asukohas olevatele matustele esineb arheoloogilist kultuuri kihti põllumajanduslikus künnikihis, mis sisaldab inimluid ja esemeid. Kalmistu paiknemine looduslikul seljandikul toetab selle füüsilist säilimist ning võimaldab objekti kaitsta ja hallata ilma, et see nõuaks ulatuslikke sekkumisi. Alates 1970. aastatest järjepidevalt kogutud teave kinnitab, et tegemist on stabiilselt säilinud arheoloogilise objektiga, mille kaitse on põhjendatud. Kalmistu tervikuna saab säilida vaid selle algses asukohas.
- 3.4. Kalmistu vastab üldistest kriteeriumitest originaalsubstantsi säilivuse kriteeriumile ning arheoloogiamälestise kriteeriumitest vanuse ja asukoha, teabe teadusliku väärtuse ja ainulaadsuse, silmapaistvuse ja erilise, kirjalikes allikates kajastumise ja haridusliku väärtuse ning säilitatavuse kriteeriumitele. Arheoloogiapärand on ajaloo uurimise allikas, kuid samuti on hoitud ja hooldatud mälestised ruumi ajalise mitmekihilisuse näitajad.

4. Kultuurimälestiseks tunnistamise põhjendus

Mälestise kultuuriväärtus

- 4.1. Riiklik kaitse kehtestatakse MuKS § 10 lg 1 alusel ainult sellele kultuuriväärtusega asjale või maa-alale, mis esindab Eesti ainelise kultuuripärandi väärtuslikumat osa, millel on teaduslik, ajalooline, kunstiline või muu kultuuriväärtus või mille säilitamise kohustus tuleneb rahvusvahelisest lepingust. Nende säilitamine ja mistahes kahjustamise võimaluse ärahoidmine on nii riigi kui ka omanike kohustus.
- 4.2. MuKS § 16 lg-st 6 tuleneb, et mälestiseks tunnistamise menetluses selgitatakse välja asja kultuuriväärtus, kaaludes nii avalikku huvi kui ka kaasatud isikute huve ning hinnates mälestiseks tunnistamise ja kaitsevööndi kehtestamise põhjendatust.
- 4.3. Eesti on ühinenud [arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsiooniga](#), mille art 1 lg-st 1 tuleneb, et konventsiooni eesmärk on kaitsta arheoloogiapärandit kui Euroopa kollektiivse mälu allikat ning ajaloolise teadusliku uurimistöö vahendit. Sama artikli lg 2 kohaselt peetakse sel eesmärgil arheoloogiapärandi elementideks kõiki eelnevatest ajajärkudest pärinevaid inimtegevuse säilmeid, esemeid ja muid jälgi, muuhulgas mille kaitse ja uurimine aitab rekonstrueerida inimkonna ajalugu ning tema suhteid looduskeskkonnaga. Art 4 p ii kohaselt kohustub pool võtma kasutusele meetmeid arheoloogiapärandi konserveerimiseks ja säilitamiseks, soovitavalt *in situ*.
- 4.4. Arheoloogiamälestis on MuKS § 11 lg 3 kohaselt inimtegevuse säile, asi või nende kogum ja muud jäljed, mis on kultuurimaastiku ajalise mitmekihilisuse näitajad ja mis annavad teaduslikku informatsiooni inimkonna ajaloo ning inimese suhte kohta looduskeskkonnaga. Arheoloogiamälestise oluliseks osaks on kultuurikiht. Lisaks ajaloo uurimisallika väärtusele on arheoloogiamälestistel ka monumendi väärtus, olles ainelised tunnusmärgid maastiku ajalisest mitmekihilisusest, mida tuleb võimaluse piires maksimaalselt säilitada. Kõik muinasaegsed kalmistud on Eesti kontekstis olulised.
- 4.5. Arheoloogiliste uuringute tulemused näitavad, et Sipa-Pargi kinnistule jääb maa-alune põletusmatustega muinasaegne kalmistu, mille kasutusperiood jäi 10.–13. sajandisse. Kalmistul on säilinud keskne tuumikala koos selles olevate arheoloogiliste leidude ja matustega. Lisaks esineb arheoloogilist kultuurikihti kalmistu perifeersetel aladel, aga ka segatud künnikihis.
- 4.6. Kalmistu vastab määruses sätestatud kriteeriumitele ja esindab väärtuslikumat osa kultuuripärandist, millel on teaduslik ja ajalooline kultuuriväärtus. Tegu on esindusliku näitega 10.–13. sajandi matusekohast, mis on iseloomulik Lääne-Eesti muinasaja lõpuperioodi matusepraktikatele.

Avalik huvi

- 4.7. Avaliku huvi sihiks on teatud avalik, s.o. üldine ehk ühiskondlik hüve, mille alla kuulub ka Eesti kultuuri säilimine läbi aegade, sh meie ainelise kultuuripärandi väärtuslikuma osa hoidmine ja kaitse. Avalik huvi hõlmab nii vaimseid kui ka materiaalseid aspekte. MuKS § 3 lg 1 kohaselt on kultuuripärandi väärtustamine ja säilitamine ühiskonna ühine kohustus. Eesti riik on ühinenud rahvusvaheliste lepingutega ja võtnud endale kohustuse tagada riiklikult olulise kultuuripärandi säilimine. Samuti tuleneb kultuuripärandi hoidmise kohustus Eesti Vabariigi põhiseadusest.

- 4.8. Eesti on ühinenud ka mitme rahvusvahelise konventsiooniga, millest on lähtunud mälestiste kaitsekorralduse põhimõtete sõnastamisel. 1996. aastal jõustus Eestis arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon, mille eesmärk on kaitsta ja säilitada arheoloogiapärandit kui Euroopa kollektiivse mälu allikat. 2018. aastal jõustunud [Euroopa maastikukonventsioon](#) tõstab esile maastiku tähtsust nii loodus kui kultuuripärandi põhiosana. 2021. aastal jõustunud [kultuuripärandi väärtust ühiskonnas käsitlev Euroopa Nõukogu raamkonventsioon](#) ehk Faro konventsioon rõhutab kultuuripärandi kui ressursi väärtust kestliku arengu loomuliku osana, mis põhineb igaühe õigusel saada kultuuripärandist osa, millega omakorda kaasneb kohustus pärandit hoida ja säilitada.
- 4.9. Kuna kultuuripärandi säilimine on selgelt väljendunud avalik huvi, näeb riiklikult olulistele kultuuripärandi objektidele muinsuskaitse seadus ette kitsenduste seadmise. Mida suurem on avalik huvi pärandi säilimise vastu, seda suuremad võivad olla omanikule seatud piirangud oma vara kasutamisel, kui need on sobivad ja vajalikud. Seega on ettevaatuspõhimõttest lähtuvalt lubatav seada mälestistega seotud tegevustele ja töödele kõrgendatud nõudmised, mis peavad tagama kultuuripärandi säilimise.
- 4.10. Avalik huvi kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamise osas on väga suur. Seda põhjusel, et Sipa maa-alune kalmistu on teaduslikult, kultuurilooliselt ja hariduslikult oluline ning hästi säilinud muinasaja matmispaik, mille struktuur ja leiumaterjal pakuvad asendamatu teavet Eesti muinasaja lõpuperioodi kohta. Luustikud ise kannavad endas informatsiooni sajandite vältel piirkonnas elanud inimeste tervise, toitumise, mobiilsuse, ühiskonnakorralduse jne kohta, samas kui surnutega kaasa pandud hauapanused peegeldavad omaaegse surmakultuuri nüansse ning annavad võimaluse uurida käsitööoskuseid ja kaubandussuhteid. Kõik eelnev on oluline, et mõista ja mõtestada minevikus toimunut. Kalmistu säilimine on vajalik kultuurilise järjepidevuse tagamiseks, mis omakorda aitab kaasa ühiskonna tasakaalustatud arengule. Arvestades eeltoodut, seisneb avalik huvi ühiskonna vajaduses säilitada kultuuriväärtusi nii praegustele kui ka tulevastele põlvetele.

Menetlusosaliste huvid

- 4.11. Lääneranna Vallavalitsus kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamise osas ettepanekuid ega märkusi ei esitanud. Kuigi kavandatava kultuurimälestise maa-ala piirneb avalikult kasutatava Valuste-Sipa kohaliku teega (KÜ 41101:001:0737), ei paikne see Lääneranna valla munitsipaalomandis oleval maal. Sipa-Pargi kinnistu omanik menetluse käigus oma arvamusi või vastuväiteid ei esitanud.

Proportsionaalsus

- 4.12. Väärtuslikumal osal kultuuripärandist on põhiseaduslik väärtus. Põhiseaduslik väärtus on ka põhiseaduse §-s 32 sätestatud omandipõhiõigusel ehk õigusel enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada.
- 4.13. Omandipõhiõigusel ei ole teiste põhiseaduslike väärtuste ees igal juhul prioriteeti ning seadusega võib omandi vaba valdamise, kasutamise ja käsutamise õigust õiglates ulatuses kitsendada, kui see on vajalik muu põhiseadusliku eesmärgi saavutamiseks. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad aga õigusaktist tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad.

- 4.14. Käskkirjaga seatud piirangute eesmärk on vajadus kaitsta kultuuripärandit. Kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamine aitab sellele kaasa, seega on piirang sobiv. Piirangud on vajalikud, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise puudutatud isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kalmistu säilimise tagamiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid kinnistu omanikke vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikute õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa kultuuriväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Sipa-Pargi kinnistu sihtotstarve on tootmismaa ehk tootmiseesmärgil kasutatav maa, sh tootmis- ja tööstusehitiste alune ja neid teenindav maa. Mälestis hõlmab ligikaudu viiendiku Sipa-Pargi kinnistust ja ülejäänud osas on kinnistu kasutatav piiranguteta. MuKS-i eesmärgiks on tagada kultuuripärandi säilimine ja mitmekesisus. Seatavad piirangud puudutavad eelkõige tegevusi, mis võivad mälestist kahjustada ja seda hävitada. Oluline on rõhutada, et riikliku kaitse tagamisega ja kultuuriväärtusi hävitavatele tegevustele piirangute seadmisega kalmistu säilib, kuid kultuuriväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel kalmistu hävib. Riiklikult olulise kultuuriväärtuse säilitamise vajadus kaalub üles omaniku huvi kasutada oma omandit piiranguteta.
- 4.15. Käskkirjaga seatud piirangud on kehtestatud ulatuses, mis tagab mälestise säilimise ja kaitse. Nõuete ja piirangute kehtestamisel lähtuti avalike huvide ning igaühe õiguste ja vabaduste tasakaalustatuse ning proportsionaalsuse põhimõttest (MuKS § 3 lg 8). Käskkirjas toodud lahendused on proportsionaalsed seatud eesmärgi suhtes ehk mõjutavad õiguste ja vabaduste kasutamist võimalikult minimaalselt.

5. Kitsendused ja leevendused

- 5.1. Maa-ala arheoloogiamälestiseks tunnistamisega kaasnevad MuKS-ist tulenevad kitsendused eesmärgiga tagada kultuuripärandi parem säilimine.
- 5.2. Arheoloogiapärandi kaitseks kehtib MuKS § 31 lg-st 1 tulenev nõue peatada tööd ja teavitada Muinsuskaitseametit, kui mistahes paigas avastatakse tööde tegemisel arheoloogiline kultuurikiht või leid. Kalmistu kultuurimälestiseks tunnistamisega saab maaomanik või valdaja tööde tegemise planeerimise faasis kultuuripärandiga arvestada, vältides seeläbi ootamatusi, mis muudavad tööde tegemise keerulisemaks ja ettenähtust kallimaks.
- 5.3. Käskkiri ei kehtesta absoluutseid tööde ja tegevuste keelde, vaid kehtivad MuKS-is sätestatud nõuded taotleda enne mälestisel kavandatud töid selleks ametilt vastav luba või esitada vastav teatis. Seda, kas ja millises ulatuses ja kujul on konkreetsel juhul mälestise alal soovitud töö ja tegevus võimalik, hindab amet loataotluse või esitatud teatise lahendamisel omanikku kaasava menetluse tulemusena. Kuigi PS § 32 lg 1 sätestab igaühe õiguse oma omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada, on sama paragrahvi lõike 2 järgi lubatud seadusega sätestada õiglased ja eesmärgi kaalukusele vastavad omandikitsendused. Antud juhul tuleneb omandipõhiõiguse riive talumise kohustus avalikust huvist kaitsta kultuuripärandit kui avalikku huvi.
- 5.4. Ettevaatuspõhimõtte (MuKS § 3 lg 4) kohaselt peavad mälestisele suunatud tegevused vähendama mälestise hävimise ohtu ning toetama väärtuste säilimist. Kinnismälestisel tööde tegemisel järgitavaid nõudeid reguleerivad MuKS §-d 49, 50, 52, 54, 55 ja 58, mille kohaselt tuleb arheoloogiamälestisel tehtavate tööde (ehitamine, kõrghaljastuse rajamine, raie-, kaeve-

ja muud pinnase teisaldamise või juurdeveoga seotud tööd ning maapinna ettevalmistamine metsaseaduse tähenduses) puhul Muinsuskaitseametile esitada vastavalt tööde tegemise loa taotlus või tööde tegemise teatis. Lisaks sellele kooskõlastab pädev asutus Muinsuskaitseametiga ehitustealise või ehitusloa kohustusega ehitise ehitamise ning kinnistu piiride ja maa sihtotstarbe muutmise arheoloogiamälestisel. Ühtlasi peab Muinsuskaitseamet olema edaspidi kaasatud mälestise alal projekteerimistingimuste ja ehituslubade menetlusse.

- 5.5. Lähtuvalt kavandatud pinnasesse sekkuvate tööde iseloomust on Muinsuskaitseametil õigus määrata tööde tegemise tingimusi, sh uuringu tegemise kohustust, või keelduda tööde lubamisest. Need Muinsuskaitseameti otsused määravad ühtlasi omandikitsenduse ulatuse ja kohustavad leidma õiglast tasakaalu üldise kultuuriväärtuse ja omaniku huvi vahel. Loa taotlemine või teatise esitamise kohustus ise ei ole omaniku jaoks ülemäärane nõue. Muinsuskaitseamet teeb sobiva otsuse võimalikult kiiresti ja omanikku menetlusse kaasates. Ameti määratud arheoloogilise uuringu puhul on võimalik taotleda uuringutele kulunud summa hüvitamist MuKS § 48 lõike 2 alusel.
- 5.6. MuKS § 19 lg 2 p 4 kohaselt märgitakse mälestiseks tunnistamise käskkirjas leevendused MuKS § 52 lg 1–3 ja § 62 lg 1 sätestatud tööde tegemise loakohustusest ning § 58 lg 1–3 ja §-s 66 sätestatud kooskõlastamise või teavitamise kohustusest, kui neid tehakse.
- 5.7. MuKS-s sätestatud tööde tegemise loakohustusest leevenduste tegemine ei ole kalmistu alal asjakohane, kuna mälestisega seotud arheoloogiline kultuurikiht paikneb vahetult maapinna läheduses. Seetõttu nii ehitamine, kõrghaljastuse rajamine, raie-, kaeve- ja muude pinnase teisaldamise või juurdeveoga seotud tööd kui ka maapinna ettevalmistamine metsaseaduse tähenduses mõjutavad otseselt mälestise säilimist.
- 5.8. Kõrghaljastuse rajamise, raie-, kaeve- ja muude pinnase teisaldamise või juurdeveoga seotud tööde puhul arvestatakse nende tavapäraseid üleüldiselt levinud arusaamu, kui õigusaktiga pole mõistet kindlaks määratud. Nii on nt pargiterminite sõnaraamatu järgi kõrghaljastus haljastus, mille moodustavad leht- ja okaspuud ning kõrged (üle 2,5 m) põõsad¹⁵. Kaevetööd on senise muinsuskaitseameti tegevuspraktikas olnud suuremahulised tööd, nagu näiteks kaabli maasse paigaldamiseks kaablikraavi kaevamine. Samuti on ka pinnase teisaldamine suuremahuline töö. Loa- ega teavituskohustusega ei ole hõlmatud väiksemahulised haljastustööd (nt muru külvamine, lillepeenrate harimine) ja maaharimine. Kui nende tööde käigus tuleb siiski arheoloogiline leid välja, tuleb sellest viivitamatult Muinsuskaitseametile teada anda.

6. Kokkuvõte

- 6.1. Valuste külas Sipa-Pargi kinnistul paikneb maa-alune põletusmatustega muinasaegne kalmistu, mille kasutusaeg jääb vahemikku 10.–13. sajand. Kalmistu näol on tegu esindusliku matusekohaga, mis on iseloomulik Lääne-Eesti muinasaja lõpuperioodi matusepraktikatele. Kalmistu puhul on võimalik eristada oma algses asukohas olevate matustega tuumikala ning ka perifeersed servaalad, samuti esineb kalmistu kultuurikihti segatud künnikihis. Kalmistu vastab määruses sätestatud riikliku kaitse kriteeriumitele ja esindab väärtuslikumat osa kultuuripärandist, millel on teaduslik ja ajalooline kultuuriväärtus. Kaitse alla võtmine on Kalmistu tervikliku säilitamise seisukohast määrava tähtsusega, kuna vaid sel moel saab tagada kalmistuga seostvate matuste ja teabe alal hoidmise.

---

¹⁵ Nurme, S, Nutt, N. 2012. Pargiterminite seletussõnaraamat. Lk 33.

6.2. Arvestades Kalmistu vastavust määruses sätestatud riikliku kaitse kriteeriumitele ja selle kultuuriväärtust, kaaludes avalikku huvi ja menetlusosaliste, sh mälestise alal asuvate kinnistuomanike huve, on põhjendatud tunnistada Kalmistu kultuurimälestiseks liigiga arheoloogiamälestis. Uute objektide kultuurimälestiseks tunnistamine on oluline, et kaitsta kultuuripärandi väärtuslikuma osa põhimõttele vastavaid objekte, mida hävimise korral ei ole võimalik taastada.

7. Muinsuskaitse Nõukogu seisukoht

7.1. Enne kultuurimälestiseks tunnistamist kuulatakse ära Muinsuskaitse Nõukogu seisukoht.

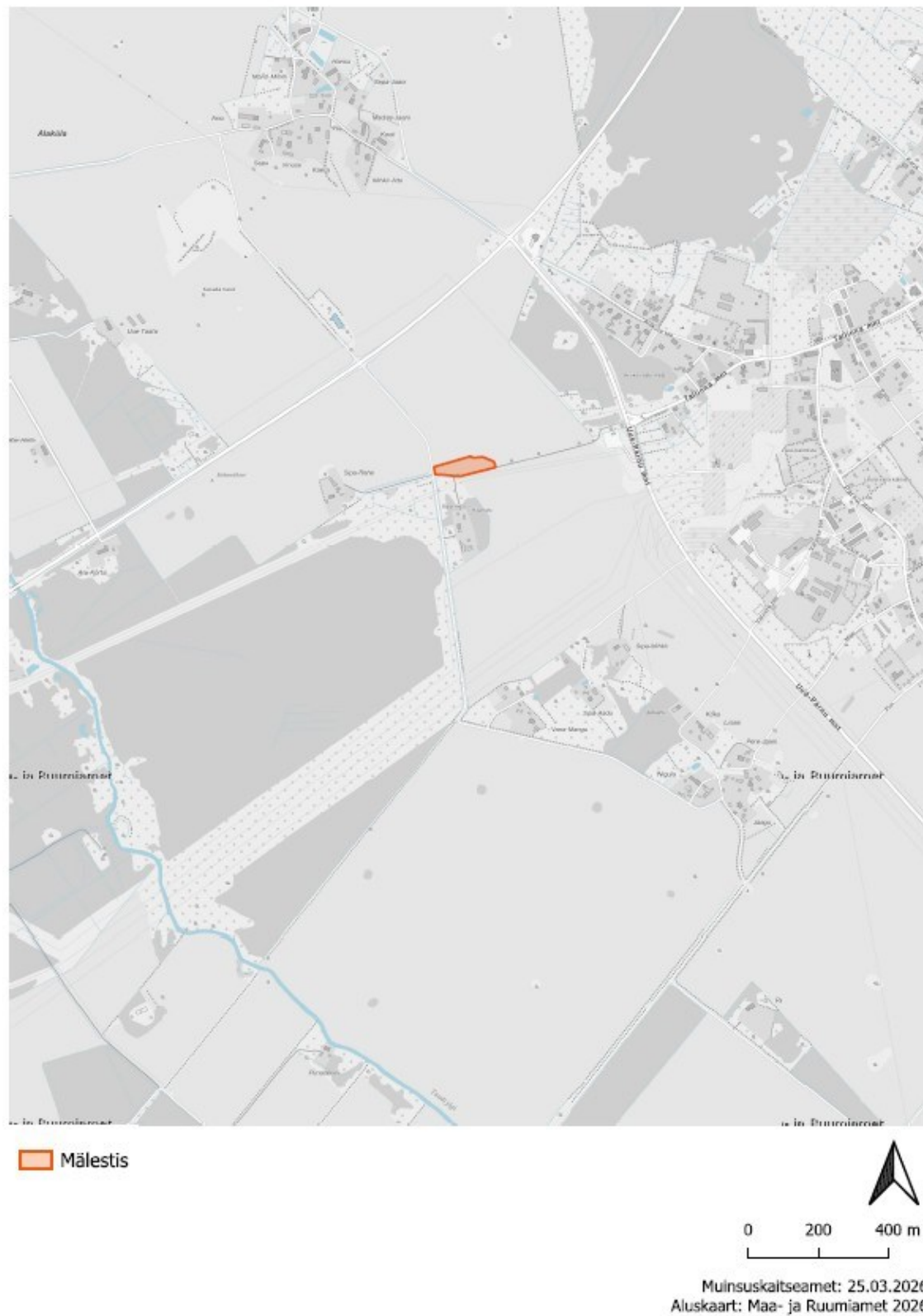
7.2. Muinsuskaitse Nõukogu tutvus ettepanekuga 19.05.2026 toimunud koosolekul ja otsustas seda toetada.

(allkirjastatud digitaalselt)

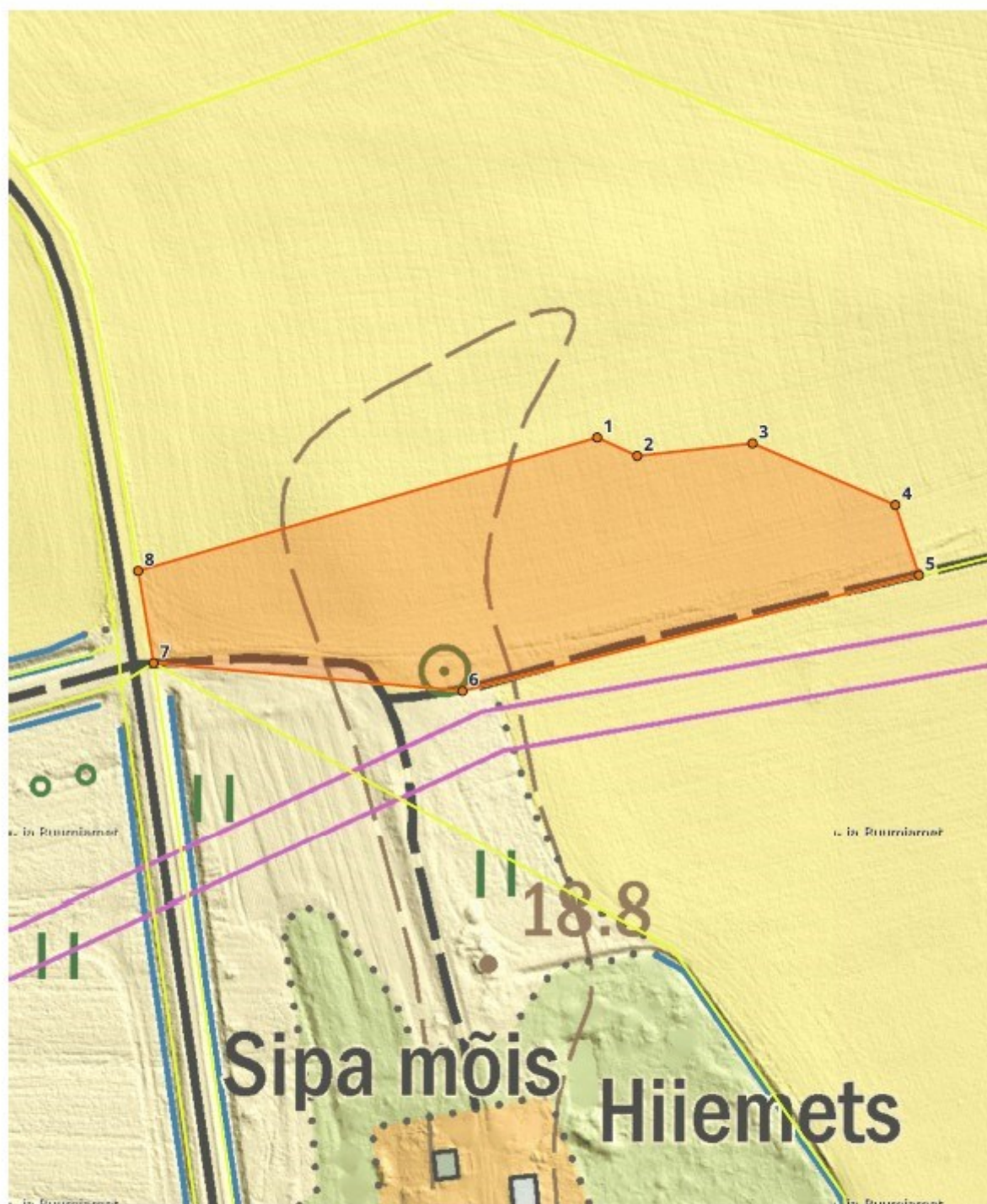
Heidy Purga

Lisa 1. Mälestise Kalmistu asukoht, piir ja koordinaadid.

Kaart 1. Mälestise Kalmistu asukoht.

Kaart 2. Mälestise Kalmistu piir.

- Mälestise nurgapunkt
- Mälestis
- KÜ 2026

Muinsuskaitseamet: 25.03.2026
Aluskaart: Maa- ja Ruumi amet 2026

Tabel 1. Mälestise Kalmistu piiri koordinaadid.

Nr	X	Y
1	6504422,569	488762,141
2	6504418,407	488771,168
3	6504421,261	488797,215
4	6504407,313	488829,493
5	6504391,436	488834,842
6	6504365,28	488731,7
7	6504371,59	488661,91
8	6504392,415	488658,433